

A korszerű város kialakulása

A Szeged-monográfia harmadik kötetének munkálatairól

Többször hírt adtunk már arról a jelentős vállalkozásról, melynek során történészek, levéltárosok, régészek, néprajzosok, kultúrtörténészek és más szakemberek öt kötetben feldolgozzák Szeged történetét. Az elemző történeti munka egyrészt az adott közigazgatási terület komplex vizsgálatát hivatott elvégezni, másrészt teljes mélységében feltárni azokat a társadalmi, gazdasági, politikai, kultúr-történeti folyamatokat és mozgatórugókat, melyek részben, gyakran meghatározói az ország történetének. Az első kötet a meglepedéstől a török alóli fel-szabadulásig kíséri nyomon Szeged történetének mintegy fél évszázadát, a második kötet mintegy 200 évet fog át, a török kiűzésétől a szabadságharc bukásáig vizsgálja Szeged történetét. A harmadik kötet még szűkebb időszakot fog át, az 1849-es szőregi csatavesztéstől 1919 augusztus elejéig. Mint dr. Gaál Endre egyetemi docens, a történelemtudományok kandidátusa, a Szeged monográfia harmadik kötetének szerkesztője bevezetéséknél elmondta, ez a legnagyobb terjedelmű rész, s a tervek szerint öt nagy kérdéskört ölel fel: a gazdasági élet fejlődése; a városképi és urbanizáció; a társadalmi erők fejlődése, mozgása, a népesség élete; a kultúra gyarapodása és az 1918–19-es forradalmak. Az első kérdés önként adódik: hogyan valósítható meg egy ilyen szerteágazó munkánál, a helytörténet minden elemét szintetizáló elemzésnél a komplexitás elve és módszere?

A Szeged története című monográfia harmadik kötetét az előzőkhez hasonlóan a helytörténetírás legkorszerűbb, komplex módszerének alkalmazásával készült, tehát a város életének minden fontos megnyilvánulását — azokat összefüggésben, kölcsönhatásban vizsgálva — igyekszünk bemutatni. Ennek érdekében felhasználjuk az irodalomtörténet, a néprajz, a statisztika, a képzőművészet és a művészeti kultúra egyéb területei, a szociográfia stb. Szeged akkori történetére vonatkozó eredményeit. A komplexitásra törekvés magában foglalja az összehasonlító módszer következetes alkalmazását is, a helyi — és ebben az időszakban különösen felgyorsuló — fejlődés eredményeinek reális értékelését. (Nem csupán az országos fejlődéssel összevetve, annak részé-ként, hanem más, az adott időszakban több tekintetben hasonló fejlődési típust képviselő Debrecen, vagy némely vonatkozásban Temesvár, Arad és más városok eredményeivel összehasonlítva.) Az egyes kérdésköröket egymással kölcsönhatásban, ugyanakkor az országos fejlődéssel összefüggésben, azzal összehasonlítva igyekszünk vizsgálni, a statisztikai módszerekkel mérhető jelenségeket más hazai városok adataival összevetjük, egyes problémákat európai összehasonlításban is feltérképezünk. A gyarapodó községtörténetek eredményei is segítik munkánkat. Ez a módszer hozzájárul a sajátos helyi vonások kiemeléséhez.

A vizsgált időszakban alakult ki a mai szegedi városkép számos lényeges eleme. A korábbi specifikus vonások részben eltűntek, másrészt felerősödtek. Szeged bekapcsolódott az ország gazdasági-politikai vérkeringésébe, nyitottabbá vált a kapitalista fejlődés irányában. Megnőtt a városnak, mint kereskedelmi központnak a szerepe, átalakult például a paprikatermelés, -feldolgozás, -kereskedelmének struktúrája. Hogyan jellemezhető az alakulótörténet akkori modern Szeged?

Az 1849-től 1919-ig terjedő időszak Szeged történetében, a korabeli nagyarányú országos városfejlesztést figyelembe véve is, igen nagy előrelépést eredményezett. Ekkor vált az 1918 előtti Magyarország második legnépesebb és legmodernebb alaprajzú városává. Az utóbbi megvalósulásában a korszerű városépítés elvei a történelmi városmag lehetőség szerinti megővásával ötvöződtek. Az 1879-es

árvíz előtti időből fennmaradt egy-két klasszicista stílusú és több romantikus építészeti alkotás mellé már kezdtek felsorakozni a 70-es években az eklektikus középületek és paloták. A modern belvárosi képet azonban az 1880-as évektől építeni kezdett eklektikus és szecessziós épületegyüttesek határozták meg a város egyik vonzó ékességének, a növényi övezetnek, továbbá az ország legnagyobb belső városi terének, a Széchenyi térnek kialakításával. Ezzel párhuzamosan — bár ugyancsak geometrikus alaprajz szerint — emelték a fejlődő ipari munkásság városrészeinek — Móraváros, Rókus — nyomorúságos épületeit és a többnyire parasztlakta Alsóváros napsugárdíszes házait. A korszerű útburkolat-készítés, a közművesítés, a vízvezeték- és csatornahálózat, a modern világítás korszakunkban leginkább csak a belvárosra, kisebb mértékben a két körút közötti, úgynevezett belső városgyűrűre és a sugárutakra korlátozódott. Mindezzel kapcsolatban elengedhetetlen a Tisza Lajos-féle királyi biztosság működésének jellemzése. (Szerzők: dr. Kovács Zoltán, dr. Nagy Zoltán, dr. Dudás Béla, dr. Vágás István.)

Ez a gyors városfejlesztés bizonyára összefügg az egész ország kapitalizálódásával. Milyen gazdasági rugók mozgatták Szeged tőkés gazdaságának föllendülését?

A fejlődés említett kettős arculata szorosan összefügg a tőkés gazdasági élet rohamos kibontakozásának, az ezzel kapcsolatos társadalmi átrétegződésnek szükségleteivel, lehetőségeivel. De ugyancsak ennek függvényeként vizsgálja a kötet a közlekedési és szállítási viszonyok alakulását. Az ország vasútépítésének hőskorában készített, talán két legfontosabb vasútvonal, az Osztrák Államvasút Társaság és az Alföldi-Fiumei Vasút éppen Szegednél keresztezte egymást. Ezzel a város már 1848 előtt meglevő kereskedelmi központ szerepe felerősödött, amit csak fokozott az ACSEV vonalának kiépítése és Újszegeden a korábbi Államvasút Társaság vonalába történt bekapcsolása. A szilárd burkolatú országos közutak fokozatos építése is Szeged centrális szerepének megerősödését hűzta alá. A korszakban kiemelkedett gazdag helyi kereskedőházak tagjai számos pénzintézetet és nagyipari vállalatot alapítottak, de közülük kerültek ki a modern tőkés mezőgazdaság alapjait lerakó nagyberlők is. A kisiparból kiemelkedett tőkés inkább a középburzsoázia alkotó elemévé váltak. Megismerhetjük a szegedi mezőgazdaság fejlődésének sajátosságait, különös tekintettel a város határában levő egyetlen nagybirtokon, a „Szeged város közönsége” tulajdonában levő városi földeteken folyt bérlogazdaság hatását a városi jövedelmekre, ezen keresztül a közművelítés és más egyéb városi feladat teljesítésére szolgáló anyagi eszközök előteremtésének módját. E fejezetben kapunk képet a jómódú parasztság gazdálkodási módjáról, más alföldi városok tanyáitól eltérő jellegéről, a tanyarendszer kiterjedéséről, továbbá a paprikatermesztés és -feldolgozás folyamatainak specializálódásáról, kiszélesedéséről, a homoki szőlészet-ről és gyümölcsészetéről, a kerti kultúrákról. Külön fejezetet szentelünk a szegedi népéletnek, a tárgyi és szellemi néprajznak, különös tekintettel a korszakban végbement változások okai és megnyilvánulásai bemutatásának. (E témaköröket dr. Lugosi József, dr. Kápolnai Iván és dr. Juhász Antal vizsgálja.)

A gazdasági élet lendülete milyen hatással volt a társadalmi viszonyokra, mint vált jelentős erővé a szegedi munkásmozgalmat?

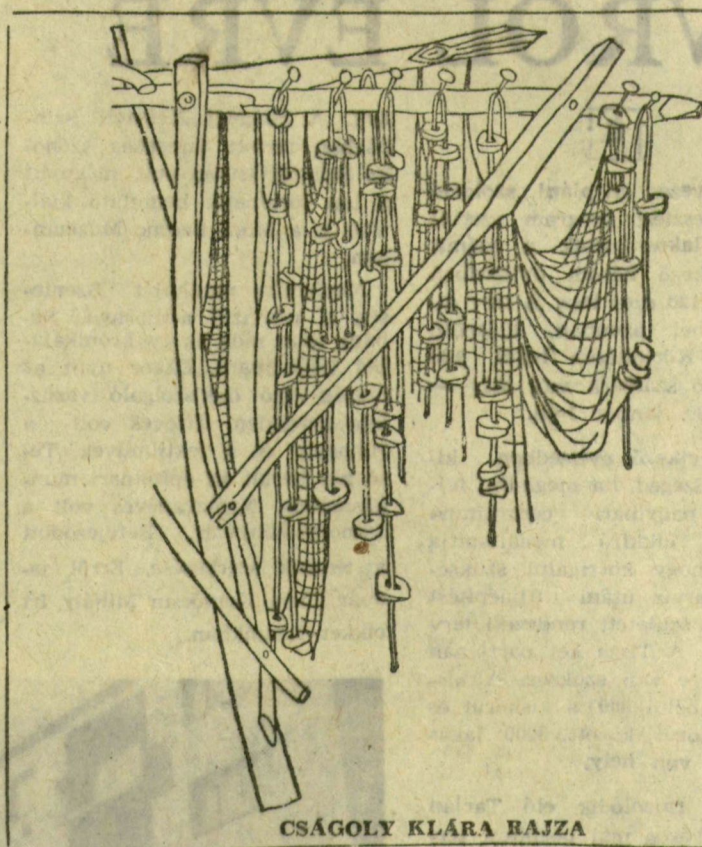
Szeged modern városá válásában jelentős szerepet játszott a városi igazgatás szervezetének kialakulása. A társadalmi életnek velejárója a kapitalizmus korában, hogy a társadalmi fejlődéssel együtt növekszik a politikai kérdések iránti érdeklődés, a politikai küzdelmekbe bekapcsol-

lódkör köre. Noha a választójog-gal bírók száma 1918 előtt, a dualizmus korában nem sokat változott, az ellenzéki és kormánypárti erők harca mind keményebbé vált. A társadalomtörténet mind jelentősebb eleme lett a korszakban a munkásság mozgalma. Az ipar helyi fejlődésének sajátosságait tükrözve a kezdeti (1890 előtti) időszakban a nyomdai munkásság, később más, nagyobb munkástömegekkel bíró szakmák (építő- és ruházati ipar, kenderfeldolgozás stb.) szervezett munkásai irányították a mozgalmat, szakszervezeti csoportjaik, illetve tagjaik egy részét tömörítő szabadszervezetek alkották a helyi szociáldemokrata politikai mozgalom gerincét. 1898-tól Szeged a Csongrád-Csanád megyei pártvezetőség központja, de befolyása Bács-Bodrog, Temes, Torontál megyék számos településének mozgalmára is kiterjedt. A szakszervezetek és pártmozgalmak a munkásság anyagi érdekvédelme mellett kulturális és közművelődési tekintetben is jelentős eredményeket ért el 1918 előtt. Szeged tehát az országos munkásmozgalm egyik nagy fontosságú vidéki centrumává vált. (A témakör szerzői: dr. Ruszoly József, dr. Szabó Ferenc, dr. Tóth Ede, dr. Derich Andor és dr. Gaál Endre.) Nagy súlyt kap a kötetben a város kulturális életének jellemzése is, melynek gazdag anyagát dr. Sárközi István, dr. Nacsády József, dr. Székely Lajos, dr. Bezeredy István, dr. Szélesi Zoltán és dr. Nikólyi István dolgozza fel.

Ismert Szeged sajátos helyzete és szerepe a 18–19-es forradalmak idején. Milyen vonásokat, összefüggéseket hangsúlyoz a készülő kötet?

A zárórész az 1918–19. évi forradalmak szegedi története. E tekintetben hangsúlyozzuk azt az összefüggést, hogy a szociáldemokrata párt- és szakszervezeti mozgalom 1914 előtti agitációs és nevelőmunkája megismertette a helyi munkások jelentős részét a szocialista társadalom szükségességéről, a körülmény könnyítette számukra, hogy 1918–19-ben magukéva tegyék Lenin legfőbb tanításait, a KMP eszméit. A szegedi helyzet sajátos vonásai ebben az időszakban főleg a francia megszállás tényéből adódtak, a francia imperialista katonai vezetők beavatkozása folytán Szeged az ország egyetlen olyan városa volt, ahol — bár létrejött a munkáshatalom 1919 márciusában — mindössze öt napig működhetett a forradalmi szervek. Ezt a fejezetet én írom. Összegzésként: Szeged dél-alföldi regionális szerepkörre, központ-funkciója igazában 1867–1918 között bontakozott ki. Ha jelentős részben megmaradt is parasztváros jellege, kereskedelmi, közigazgatási, ipari, kulturális szerepe ugrásszerűen nőtt és bővült. A termelőerők fejlődése új társadalmi osztályokat, rétegeket, az életforma, a lakásvizonyok jelentős módosulását, a polgári kultúra virágzását és a munkásszertálya saját kultúrájának kezdetét is maga után vonta. A kötet mindezt kölcsönhatásban, marxista-leninista szemlélettel, az adat-tengerből a legfontosabbakat bemutatásával, várhatóan tehát — az eddig hiányzó alapadatokat is elvégezve — számos új tudományos eredménnyel gazdagítja a város múltja iránt érdeklődők széles körét és az országos történettudományt is.

TANDI LAJOS

CSÁGOLY KLÁRA RAJZA

Ízek és évek

Marcel Proust, a világhírű francia író az „elvesztett idő” nyomába szegődve állapította meg a tény, amit mindenki a maga gyakorlatából vett példákra is ellenőrizhet: az illatok emlékeket ébresztenek. Ha én például megérem a brisalma szagát, rögtön apai nagyanyám jut eszembe. Elég hozzá egy pillanat, s már élelem is vetül a kép. Kis, rosszul világított, tehát meglehetősen félhomályos udvari szoba a külvárosban: a sarokba állított barna, festett szekrény tetőjén körös-körül lassan sűrűlő bírsalmák sorakoznak — és mindent átjár az édes-fanyar bírsalmaszag.

Hadd egészítsem ki a Proust-i megállapítást azzal: nem csupán az illatok, hanem az ízek is alkalmasak arra, hogy emlékeket, ébresszenek.

Megintérvoltam néhány ismerősömet, mire emlékeznék legszívesebben a gyermekkorukból — szinte egy se akadt közöttük, aki ne említette volna meg fel-fényesedő tekintettel az édesanyja főztjét.

A mai világban persze sokféle külföldi módi járja. A konyhaművészet mesterei gyakran hagyatkoznak más országbeli példákra, előszeretettel varázsolják elénk az éttermi asztalra a francia, az olasz, az angol konyha remekét. Rafináltságokkal, leplekkel meg bennünket, szinte már-már tudomány alaposággal összeállított úgynevezett „ételsorokkal” kedveskednek a vendégnek, aki csak ámul-bámul, miközben soha nem tapasztalt ízek kavalkádjával ismerkedik. Szó, ami szó, kedveljük a különlegességeket. A vendéglátóság a megmondható, milyen népszerűségnek örvend egy-egy ilyeneket felvonultatott — hazai vagy külföldi ízekkel, receptekkel operáló — vacsoraest...

Hanem egyszer aztán elérkezik az a pillanat, amikor a „kedves vendégnek” eszébe jut az édesanyja főztje. Ez a pillanat, ami-

kor egyik másodpercéről a másikra feledésbe merül a külföldi konyha minden rafinált remeke, és elfoglalják helyüket a gyermekkor képei, ízei.

S az a legérdekesebb az egészben, hogy ezek az édesanyai főz-tők egyáltalán nem valamiféle bonyolult különlegességek, hanem nagyon is egyszerű kompozíciók. Hogy mi teszi őket mégis olyan feledhetetlenül különlegessé, az minden bizonnyal az édesanyák örök titka marad.

Egyik ismerősöm például arról áradozott, hogy olyan zöldbabfőz-leket, mint amelyet az ő édesanyja kerékített, senki más az égadta világon nem tud főzni. Jó hibat, eceteset, tejföllel átitatot-tat. Míg mesélt, szinte hallottam, mint ropogtatja foga közé a zöld-babdarabocskákat, amelyek természetesen jól átfőttek, ám mind-amellett ezzel egy időben azért tökéletesen megőrizték rugalmasságukat is.

Másik barátom azt mesélte, hogy ő bizony mindig tésztát rendel, amikor ebédre hivatals az édesanyjához. — Tudod — mondta — én nem vagyok ellensége az üzemi kosznak, de ha van benne valami, amit nem hagyhatok szó nélkül, nos, az a tészta. Hűde, nyúlós, ragadós. Erről ennyit.

Bezzeg otthon. Káposztás tészta, krumplis tészta. Jó erősen, megpaprikázva, megborsozva. Túrós csusza. De olyan ám, amin rezeg a tejföl és még sístereg a barnára pirított szalonnadarabka. Nem is beszélve a mákos nudli-ról, ami a legfényesebb eledelek közé tartozik.

Az édesanyai főzöket dicsérik közül legtöbbször a nokedlival körített paprikás csirkét emleget-ték. Mintha összebeszéltek volna. Hosszasan ecsetelték, milyen ruganyosnak — és forrónak — kell lennie a nokedlinak. A hús legyen jó átfőtt, hogy könnyen el lehessen választani a csonttól. Nem árt egy fél gerezdnyi cse-resznyeppaprika sem, annyi, amennyitől pikáns csípősség járja át az egész hóbelevancot.

Ott vannak aztán a savanyúságok. A hazai konzervipar valóban jó színvonalú készítményei igen-igen keresettek, ezt senki nem tagadhatja egyetlen pillanattal sem. Am ég-föld különbség adódik, ha összehasonlítást teszünk az ipari fogantatású és az úgynevezett házi savanyúság között. Kifejeletten uborkák, zöldség maradt dinnyecskék, káposztával megtöltött paprikácskák. Házi savanyítású káposzta. Aprópó. Semmiképpen el ne feledkezzünk a főzött káposztáról, a fenséges dagadókról, amelyekről ugyancsak sokat rezelték az édesanyai főz-tők dicsőítői.

A kiadós vasárnap ebédeket nosztalgia lengi körül. A dolgozó jóízűen kanalazza anya főztjét, közben visszamereng a gyermekkorba. Elfeledkezik a fölötté el-szállt évekről, el súlyfeleslegéről, takaros kis pocakjáról, mely elégedetten és kedvtelve bukik nad-rágszíja fölé...

PAPP ZOLTÁN

Tótszegi Tibor

Levél haza

most újra jót tesz a reggeli séta úgy hiszem Önnek is Kedves Bátyám ennél fontosabb már csak az lehet hogy higgyünk gyógyító erejűben megtartó szokásainknak

mert nem lehet semmi csodálatosabb az erdőben fogyasztott számóánál hasogatott akác táplálta tűznél bográcsban fortyogó birkaulyáznál és a forrás szabadon fecsegő hangjainál mikor fölé hajlunk hogy még egyszer jót húzzunk belőle

